

Панагюрското женско дружество, основано на 25 февруарий 1873 год., наречено тогава „Женска дружина“, е изиграло важна роль въ революционнитѣ борби за освобождението на българския народъ. Неговитѣ основателки, по-вечето отъ тѣхъ жени на революционери, сж били посвѣтени въ „дѣлото“ и сж участвували въ подготовката на самото възстание. По това време председателка на дружеството е била учителката отъ града г-ца Райна попъ Георгиева, която заедно съ Бенковски обявяватъ възстанието и бива наречена „Райна княгиня“.

И всички останали женски дружества живѣятъ съ дѣлото на революционеритѣ и работятъ, споредъ мѣстнитѣ условия, въ помощъ на него.

Тѣй че, просвѣта, благотворителность и дѣлото на революционера изграждатъ едно следъ друго женскитѣ дружества преди освобождението, наредъ и едновременно съ читалищата.

Въ женскитѣ дружества е вградено съзнанието на българката да служи на своя народъ и въ тѣхната дейность е изразена нейната народополезна или обществена дейность.

Малцина познаватъ тая дейность на българката. Мнозинството обича да величае българката на миналото като майка, безъ, обаче, да се спира на това, какъ тая майка е разбирала своето майчинство и какъ е изпълнявала тя майчинскитѣ си задължения.

Майчинството за нея не се е ограничавало въ затворения ѝ домъ, майчинскитѣ ѝ задължения не сж се спирали до отглеждане на децата въ къщи. Напротивъ, ние я виждаме, именно като майка, съ прострянъ погледъ вѣнъ отъ дома, съ сърдце, трептящо съ общата народна неволя и съ мисль, летяща къмъ свободата на народъ и родина, не само да изживява народнитѣ страдания, но съ дейно участие да подпомага дѣлото на борцитѣ за духовно и политическо освобождение на своя народъ.

Българката е майката, която чрезъ своя домъ запази родна речъ и народенъ духъ, но тя е сжщо тѣй майката, която вѣнъ отъ своя домъ, изгради общия домъ на женскитѣ усилия — женскитѣ дружества и прѣсна отъ тамъ майчински грижи за своя народъ: служи на широката народна просвѣта, подпомага бедни и немощни, и бѣше вѣрна другарка, и съпжтница на нарамилитѣ пушка „за свобода или смъртъ.“

Женскитѣ дружества продължаватъ да живѣятъ и следъ освобождението на българския народъ. Тѣ растатъ и се умножаватъ заедно съ неговия напредѣкъ. Българката, чрезъ тѣхъ, съ общи усилия, работи за културното издигане на новоосвободена България. Тя върви по свой пжтъ и гради своето дѣло всрѣдъ общото строителство на стопанския и духовния животъ на страната. Тя поде съ усърдие и голѣма преданность широката народна просвѣта чрезъ вечерни и недѣлни училища, чрезъ сказки, беседи и курсове и женскитѣ дружества станали най-близкия и ревностенъ сътрудникъ на читалищата въ уреждането на народнитѣ университети. Тя изгради едновременно дѣлото на благотворителностьта и това, което днесъ, чрезъ закона за обществено подпомагане, се реди, женскитѣ дружества го отпочнаха и създадоха чрезъ откриването трапезарии за бѣднитѣ ученици, сиропиталища, старопиталища, детски приюти и пр. пр., като даваха и даватъ заедно съ това и лични помощи на изпаднали въ голѣма нужда.